

УДК 34(091)(4/9):351.74

Ірина Вікторівна ПАНОВА,

*кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правоохоронної діяльності та поліцейстики
факультету № 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4325-5428>*

ПОНЯТТЯ ПОЛІЦЕЙСТИКИ: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ

Розвиток України у напрямку побудови демократичної правової держави не може відбуватися без встановлення надійних правових гарантій вільного і безпечного існування особи в суспільстві. Сучасні

реалії вимагають усвідомлення теоретико-методологічних основ забезпечення публічного управління. У нинішніх складних умовах становлення українського суспільства увага науковців зосереджена на аналізі реформ, які пропонується запровадити. Ключову роль посідає перебудова діяльності правоохоронних органів. Зміни носять кардинальний характер і передбачають майже докорінну зміну функціонування існуючої системи. Зрозуміло, що першим кроком щодо реформування системи правоохоронних органів має бути оновлення нормативно-правової бази. Для оптимізації цього процесу доречним буде використання позитивного досвіду зарубіжних країн. Тут необхідно зауважити, що в деяких країнах діяльність поліції регламентується не тільки сукупністю норм кримінального, кримінально-процесуального, адміністративного та інших фундаментальних галузей права, а ще й нормами спеціально виділеного поліцейського права. В Україні на сьогоднішній день на офіційному рівні подібна галузь права не визначена, але у рамках міжнародної уніфікації правової основи діяльності правоохоронних органів дослідження генези поліцейського права становить певний інтерес. Тому доречно дослідити шлях становлення поліцейського права як науки в контексті сутності поліцейстики.

Тематика поліцейстики в історії правової думки формувалася поступово по мірі становлення цього інституту державної влади. Поліцейське право набуло універсального характеру, має власні першовитоки формування свого предмета, пошуки наукових методів дослідження, свою власну систему. Будучи основою адміністративного права, поліцейське право має водночас власну передісторію, пов'язану з розвитком камеральних наук. Камералістика розумілася як наука про фінанси, економіку, господарство, з часом включила до свого предмета питання поліції та управління, аграрну науку, гірничу справу тощо. Саме камеральні науки сприяли формуванню суспільної потреби у створенні цілісного вчення про поліцію – поліцейської науки, яка згодом отримала назву «поліцейське право».

Наука поліцейського права була заснована у Франції Деламаром, у Німеччині – Юсті як теорія політики законодавства та управління [1, с. 13]. У подальшому Зонненфельс розглядав останню як правила організації внутрішньої безпеки. Причому сама поліцейська функція не відділялася від функцій загальної адміністрації [1, с. 16]. Своєрідний переворот у науці про поліцію спричинив твір Р. Моля «Наука поліції на засадах правової держави», було змінено уявлення про державу та її ставлення до громадян [1, с. 27]. Наприкінці XIX ст. наука поліцейського права слугувала основою організаційній структурі

поліції та розглядалася як частина загальних прав посадових осіб. У контексті саме поліцейського права будувалися необхідні органи самоврядування, складові та станові поліцейські органи самоврядування. Тодішнє поліцейське право включало також регулювання паспортної системи, паспортного законодавства, положення про види на проживання, правила про закордонні паспорти, право поліцейських приписів у сфері особистій та публічній тощо [1, с. 28–29]. В подальшому вчені заговорили про необхідність зміни назви «поліцейське» право на «адміністративне», крім того у німецьких, французьких та італійських університетах почали викладати саме науку адміністративного права або права внутрішнього управління.

На теренах нашої держави до XIX ст. фактично поліцейстикою не займалися, надаючи перевагу виключно перекладам творів іноземних авторів. Проте з повним правом про розвиток науки адміністративного поліцейського права можна говорити лише стосовно періоду після зародження камеральних наук і поліцейського права, а також завдяки заснуванню університетів у Львові, Харкові, Києві, Одесі і Чернівцях.

Сучасна українська версія поліцейського права пов'язана передусім з напрацюваннями вчених з історії держави і права та адміністративістів. Догматика поліцейського права розглядалася переважно в адміністративно-правовому спрямуванні [1, с. 79], проте односторонньої думки щодо його функціонування серед науковців не склалося. О. С. Проневич указує, що галузь (підгалузь) поліцейського права в сучасній вітчизняній правовій системі відсутня. Своєрідним її аналогом є адміністративна діяльність органів внутрішніх справ.

Вдосконалення чинного вітчизняного адміністративного законодавства й ефективне реформування системи органів внутрішніх справ неможливе без урахування дореволюційного досвіду організаційно-правового регулювання діяльності поліції, комплексного аналізу сформульованих фундаторами юридичної поліцейстики концепцій поліцейської діяльності, творчого осмислення наукового доробку провідних зарубіжних і вітчизняних поліцейстів [2]. Поліцейське право та наука про поліцію розглядається як наука Особливої частини адміністративного права поряд з науковими дослідженнями муніципального права та є ядром практики адміністративного права [3, с. 80]. У той же час, діяльність «поліції» як системи органів виконавчої влади, які здійснюють охорону громадського порядку шляхом нагляду та вжиття заходів адміністративного примусу, регулюється нормами адміністративного права, які в сукупності становлять її важливу підгалузь – поліцейське право [4, с. 71]. Крім того в європейських країнах

поліцейське право вважається однією з найважливіших галузей публічного права, яка, відповідно, вивчається та досліджується на одному рівні з конституційним, цивільним або адміністративним правом.

Сучасна реабілітація поліцейського права пов'язана з гострою потребою розібратися з концептуальним наповненням поліцейстики, обґрунтуванням її теоретико-методологічних засад, зокрема не через протиставлення категорій адміністративно-правової науки, а в межах її предмета – шляхом виокремлення інститутів, пов'язаних із застосуванням заходів адміністративного примусу. Втім саме поліцейське право становить поєднання декількох категорій юридичної науки: в контексті систематизованого зводу знань про право (висвітлення проблем юридичної діяльності та сфери діяльності поліції), безпекознавства (забезпечення поліцейськими силами публічної безпеки), поліцейської деонтології (принципи Європейського кодексу поліцейської етики), правопорядку (в контексті боротьби проти діяльності кримінальних співтовариств, надання адміністративних послуг населенню), а також як поліцейська наука, наука про поліцію та поліційстику в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Антологія міжнародного поліцейського права. (Історія. Предмет. Методи. Норми. Класифікація.) у двох томах. / під заг. ред.: Ю. І. Римаренка, В.В. Коваленка, В. Я. Тація, О. М. Бандурки, А. П. Гетьмана, О. М. Джужі, О. В. Негодченка, В. І. Олефіра. Т 1. Від камералістики до поліцейстики. – Херсон: Айлант, 2010. – 724 с.

2. Проневіч О.С. Генеза та еволюція поліцейського права у контексті формування буржуазної парадигми діяльності поліції (друга пол. XVIII – поч. XX ст.). – [Електронний ресурс]: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/3561/%CE>.

3. Приватне життя і поліція: концепт. підходи, теорія та практика / Ю. І. Римаренко [та ін.]; відп. ред. Ю. І. Римаренко; Національна академія внутрішніх справ України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Інститут законодавства при Верховній Раді України, Університет сучасних знань, Маріупольський держ. гуманітарний ун-т. - К.: КНТ, 2006. – 740 с.

4. Лошицький М. Поліцейське право в системі права України // Публічне право. - 2012. - № 3 (7). - С. 71-74.

Одержано 06.04.2021